

Мястото на *Абхидхарма-коша-бхашям* в Будистката традиция

Галина Спасова

Резюме: Една от четирите налични днес *Абхидхарми*, наречена *Абхидхарма-коша-бхашям*, е съставена през IV в. от ученика на Буда, Васубандху. Макар да не е „официална“ част от Палийския канон, тя е шедьовър, наречен от самия Васубандху „Съкровищницата на *Дхарма*, написана за идните поколения“.

Книгата *Абхидхармакошабхашям* се състои от девет глави. Първите осем съдържат около 598 коренни стиха (*Кàрики*), вградени в авторски коментар (*бхàшя*). В изданието на *Прадхан* на санскрит има 598 *шлоки*, докато изданието на *Гокхале* има 600 *шлоки*, добавяйки една към Глава 5 (71-ва *шлока*) и една към Глава 6 (80-та *шлока*).

Ранната част на литературата за *Абхидхарма*, тази от смъртта на Буда до приблизително V в., днес се съхранява в китайски преводи, направени от *Сюан-цанг* през VII в. *Сюан-цанг* превежда *Абхидхармакошабхашям* от санскрит на китайски през 651 – 654 г. Той е един от най-изтъкнатите и почитани китайски преводачи на будистки текстове. Бил е монах, учен-философ, преброял Китай и Индия в търсене на свещени будистки книги.

Лио Пруден ползва и френския превод на Луи де ла Вале Пусен, блестящ белгийски учен и преводач, дал *Абхидхармакошабхашям* на Европа. Пълният превод на френски език от Де ла Вале Пусен бил публикуван в периода 1921 – 1931 г. Този превод се основава главно на китайския превод на *Сюан-цанг*, като често има и препратки към санскритския текст на *Васубандху* (както е запазен при *Яшомитра*), към китайския превод на *Парамартха* и към тибетски източници.

На английски език книгата е преведена от Лео М. Пруден и публикувана през 1988 г. На български (2018 г.) се разпространява свободно и е превод от Галина Спасова.

Галина Спасова е магистър по икономика, финанси и кредит. От 1990 г. в свободното си време изучава санскрит и пали и работи с будистки текстове и древни санскритски източници. През 2000 – 2001 г. превежда Диамантената сутра и Махасатипаттхани сутра. През 2004 г. започва да изучава факултативно санскрит в Софийския университет с преподавател проф. д-р Милена Братоева. В периода 2009 – 2017 г. превежда *Абхидхармакошабхашям* от Васубандху от английски на български език. Четирите тома на *Абхидхармакошабхашям*, плюс кратката *Глоса*, са отпечатани през февруари 2018 г. от *The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation*, Taipei, Taiwan и от април 2018 г. книгата се разпространява безплатно. За контакт: galyaspasova@gmail.com

Неизминали и сто години от смъртта на Буда Шакиямуни и будистката *Сангха* (общност) се разделила на множество школи и направления из цяла Индия. Още в началото те наброявали осемнадесет. В наши дни са толкова много, че не можем да дадем дори приблизителен брой. Тези школи имали различни теоретически и практически интереси и в своето усилие да проучат, организират, интерпретират и представят разпръснатите учения на Буда на едно място, развили особена мисловна система и начин на представяне, наречен *Абхидхарма*.

Една от четирите налични днес *Абхидхарми*, наречена *Абхидхарма-коша-бхашям*, е съставена през IV в. от ученика на Буда, Васубандху. Макар да не е „официална“ част от Палийския канон, тя е шедьовър, наречен от самия Васубандху „Съкровищницата на *Дхарма*, написана за идните поколения“. „За идните поколения“, защото според един текст, запазен в Каталога *Ташио* – каталог на Китайския будистки канон с коментари на японски език,¹ – се казва, че след като Първият будистки събор² завършил с рецитирането на *Сутрите* и *Виная*, монахът Катяяна казал: „Хората от бъдещите поколения ще са с малко ум и ще схващат бавно; разбирането им ще се основава на текстовете и писанията и те няма да могат да вникват в дълбокия им смисъл. Сега аз ще рецитирам *Матрика*, за да може смисълът на *Сутрите* и *Виная* да не бъде загубен.“ След това рецитирал тридесетте и седем компонента или части на просветлението (*бодхиянга*) и казал: „Затова знайте, че това е *Сутрата*, това е *Виная*, това е *Абхидхарма*.“ Така сега, 2 500 години по-късно, с право можем да кажем, че *Абхидхарма* е същността на Будисткото учение, превъзхождащо всяко друго знание.

Книгата *Абхидхармакошабхашям* се състои от девет глави. Първите осем съдържат около 598 коренни стиха (*Карики*), вградени в авторски коментар (*бхашия*). В изданието на *Прадхан* на санскрит има 598 *шлоки*, докато изданието на *Гокхале* има 600 *шлоки*, добавяйки една към Глава 5 (71-ва *шлока*) и една към Глава 6 (80-та *шлока*). Двете *Карики*, добавени в изданието на *Гокхале* са дадени с цел изясняване на коментарите. „*Шлока*“ на санскрит означава строфа, състояща се от два реда думи, като думите на всеки ред са съставени от общо шестнадесет срички. Така в една *карика* или стих има две *шлоки* и общо тридесет и две срички. В „нашата“ *Абхидхарма кариките* са 598. Девета глава няма *карики* и е изцяло посветена на отхвърлянето на теорията за съществуването на душа.

Най-общо *Абхидхарма* (*Абхидхамма* на пали) означава „висше“ или „върховно“ учение и засяга както изследването на *Учението на Буда*, така и неговото изложение в стегната система, поради което с основание може да твърдим, че *Абхидхарма* е систематизирано, пълно и изключително сбито изложение на *Учението на Буда*. Оскъдният и точен изказ по онова време бил на почит, защото според един текст от *Виная*, ако някой старши монах не можел да отговори на даден въпрос кратко и ясно, той не трябвало повече да се счита за старши монах и да бъде питан каквото и да било. Този оскъден изказ, обаче, изисквал включването на коментари и обяснителна част за „идните поколения“.

За разлика от *Сутрите* или беседите, които Буда изнасял, *Абхидхарма* представя неговото учение с технически термини, внимателно дефинирани, даващи с аналитична прецизност и по необорим начин *знанието*, достигнало до нас. Тя се счита за чисто и дословно описание на върховната истина, за израз на неопетнена мъдрост. Книгата

¹ *Ташио* 24, т. 408b, т. 40 от *Киудракавасту*, на *Мула-Сарвастивадинската Виная*

² около 400 г.пр.н.е.

прави много подробен анализ на принципите на съществуването и на механизма, по който работи умът. Който прочете тази книга, ще се запознае не само с всезнанието на Буда, но и ще получи отговор на всички въпроси, които има. И това не е преувеличено. Книгата наистина дава отговор на всички въпроси, включително на тези, на които човечеството до ден-днешен няма отговор. Ще посочим само някои от тях: Какво е съществуване? Какво е вечност? Какво е съзнание? Какво е ум, знание, вяра, мъдрост, възмездие, *Нирвана*? Как възниква и как умира Вселената? Каква е нейната структура? Има ли Бог? Има ли Начало? Има ли душа? и пр., и пр.

Според будистите Буда е посещавал небесата *Траястримша* – божествените небеса на Тридесет и Тримата Царе, разположени според традиционната будистка космология на върха на връх *Меру*, над света на Четиримата Велики Царе или *Чатурмаха-раджа-каики*. Буда посещавал тези небеса три месеца, за да предаде *Абхидхарма* на своята майка, която след смъртта си (седем дни след раждането на Буда) се преродила тук. Божествата, населяващи *Траястримша* (според традицията *Сарвастивада*), са високи 460 м. и живеят 36 млн. години. За тях се казва, че са единствените, които могат да стоят в позиция лотос, *надмасана*, в продължение на три и повече месеца без прекъсване.

Буда е преподавал *Абхидхарма* и на своите най-изтъкнати ученици, благодарение на които тя достига днес до нас и като оставим настрана всички нейни достойнства, само това е достатъчно, за да бъде изучавана до ден-днешен.

Ранната част на литературата за *Абхидхарма*, тази от смъртта на Буда до приблизително V в., днес се съхранява в китайски преводи, направени от *Сюан-цанг* през VII в. *Сюан-цанг* превежда *Абхидхармакошабхашям* от санскрит на китайски през 651 – 654 г. Той е един от най-изтъкнатите и почитани китайски преводачи на будистки текстове. Бил е монах, учен-философ, пребродил Китай и Индия в търсене на свещени будистки книги. Веднъж, когато се връщал от Индия в Китай с *Абхидхарма-кошабхашям* в раницата на гърба си, бил попитан учтиво: „Ти сега какво носиш?“ Отговорът бил: „Индийската Библия“. На практика на неговия изключително точен превод дължим и последващите преводи на тибетски, японски, френски и английски. А вече и на български. Повечето от коментарите, дадени под черта, са запазени в книгата и принадлежат на *Сюан-цанг*.

Сюан-цанг

Само че как може да сме сигурни, че дефинициите, обясненията и коментарите са наистина думи и фрази, изречени от самия Буда? И защо да вярваме в автентичността на Учението, събрано в така наречените „Три кошници“, *Трипитака*, на санскрит? Защото още от древни времена към съставянето на *Трипитака* се е подхождало много възискателно и след дълго обмисляне. Днешните китайски историци казват, че за учените-монаси и преводачите, които са влизали в Тибет, се водел строг регистър, в който били записвани техните имена, датите на влизане и излизане и местата, където отсядали. Имената им обаче били добре известни, защото славата ги предхождала много преди да пристигнат в Тибет. Освен това на онези, които нарушавали идеалите на Буда, било забранявано да влизат в Тибет. Всеки, който влизал

в Тибет, е трябвало да премине през изпит, за да получи първо одобрение от старшите тибетски монаси и след това разрешение от императора. И досега всички будистки текстове, донесени от Индия и преведени на китайски език са безупречно каталогизирани и строго съхранявани.

В своя предговор за „Произхода, растежа и развитието на *Абхидхарма*“ американският учен и преводач Лио Пруден казва: „Огромната по-късна литература на *Абхидхарма* – от V до XII в., е в голямата си част запазена в тибетския превод. Само една малка, но важна част от тази литература е запазена на санскрит: това е *Абхидхарма-кошабхашям* на Васубандху с неговите коментари, както и книгата *Вякхя* от Яшомитра.

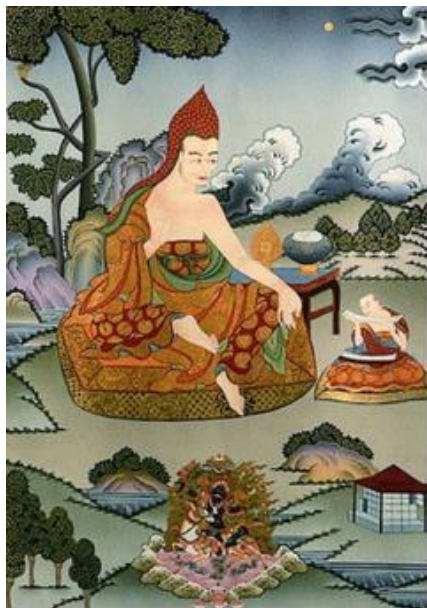
За *Абхидхамма* има значителна литература на езика пали, който е много близък диалект на санскритския (напр. думата *Абхи-дхарма* на санскрит е *Абхи-дхамма* на пали). В традицията, позната като *Тхеравада* будизъм или Будизъм на старейшините, преобладаваща в Цейлон, Бирма, Тайланд, Лаос и Камбоджа, на езика пали *Абхидхамма* формира един от Сборниците или една „Кошница“ на каноничните будистки свещени текстове и така приема ролята на достоверен каноничен източник. Независимо че Канонът на пали, *Типитака*, е завършен по време на Третия събор на *тхеравадините*, състоял се около 237 пр.н.е., трудове по *Абхидхамма* продължават да се съставят и след тази дата, макар и с по-малка честота. Учените-монаси *тхеравадини* продължават да изучават *Абхидхамма* и тази традиция довела до възникването на допълнителна субкоментарна литература, написана на пали и други езици от региона на Югоизточна Азия, като сингалски, бирмански и тайландски. Повечето от тази постканонична литература за *Абхидхамма*, написана на пали, остава непубликувана и почти всичко е все още непреведено на никой западен език.

Лио Пруден ползва и френския превод на Луи де ла Вале Пусен, блестящ белгийски учен и преводач, дал *Абхидхармакошабхашям* на Европа. Пълният превод на френски език от Де ла Вале Пусен бил публикуван в периода 1921 – 1931 г. Този превод се основава главно на китайския превод на *Сюан-цанг*, като често има и препратки към санскритския текст на *Васубандху* (както е запазен при *Яшомитра*), към китайския превод на *Парамартха* и към тибетски източници. Както виждаме, Де ла Вале Пусен, най-добрият преводач от санскрит, не е разполагал със санскритския оригинал, и въпреки това преводът му ни изумява със своята точност. Той не е имал санскритското копие на *Абхидхармакошабхашям* като цялостен текст, а само както е цитиран от *Яшомитра*. И тогава, бидейки над четиридесетгодишен, владеещ отлично санскрит и тибетски, Пусен не се поколебава да започне да учи китайски, за да сверява китайската и тибетската версия на *Абхидхармакошабхашям* с цитираното от *Яшомитра*. Затова преводът му е изумително точен! Луи де ла Вале Пусен умира през 1937 г., малко преди да навърши 69 години и не успява да види санскритския оригинал.

Оригиналът на санскрит, написан от *Васубандху* върху палмови листа, е открит едва през месец май 1934 г. – 1 500 години след написването му. Открил го един монах на име Рахула Самкритияна в манастира *Ша-лу* в Тибет. Ръкописът веднага бил предаден за изследване и съхранение в Изследователския институт „Каши Прасад Джаясвал“ в Патна, Индия. Той бил съхраняван толкова зорко, че повече от 30 години нямало никаква информация за него. Чак след това, в средата на 1966 г., в Катедрата по индуизъм и будизъм на Токийския университет се появява копие на циклостил на Първа глава (*Дхатунирдеша*) на *Абхидхармакошабхашям* на санскрит с латинска

транслитерация. Това копие започва да се разпространява неофициално между студентите. Копието било напечатано по снимки, направени тайно на ръкописа на *Абхидхармакошабхашям*, тъй като желанието на японците да видят оригиналния текст било толкова силно, а публикуването на този текст – отлагано толкова дълго, че били нужни „драстични мерки“, а именно една японска монахиня тайно снимала ръкописа и занесла снимките обратно в Япония.

Няма пълно съгласие за това кога е роден авторът на *Коша Васубандху*, като повечето учени смятат, че е живял между 400 и 480 г., но пък всички са единодушни, че Васубандху е авторът на *Абхидхармакошабхашям*.

Снимка: Китайска будистка енциклопедия

Статуя на Васубандху в Кофукудзи

Първи сведения за живота на Васубандху дава неговата биография, написана от Парамартха, индийски монах, живял между 499 и 569 г. Парамартха казва, че Васубандху е роден в *Пурушанура*, днешен град *Пешавар*, тогавашно царство *Гандхара*, където по онова време школата на *сарвастивадините* – последователи на тезата, че „всички неща съществуват“, била много популярна. Васубандху се присъединил към тази школа, бил изключителен ученик и направил обширно проучване на ученията на *вайбхашиките* – майсторите на краткия коментар. Негови учители били Будхамитра и Маноратха. Той обаче започнал да има съмнения относно системата на *сарвастивадините* и *вайбхашиките* и решил да отиде в Кашмир – центърът на *вайбхашиките*, за да изучи по-отблизо и по-дълбоко тяхната доктрина. Там в продължение на четири години негов учител бил Скандхила, който по същото време бил учител и на Самгхабhadра. Васубандху обаче често надигал глас на несъгласие по ключови за вайбхашиките въпроси. Учителят Скандхила, виждайки потенциала на Васубандху, го посъветвал да се върне в *Гандхара* от съображения за сигурност. Когато Васубандху се върнал, заживял в малка къща в *Пурушанура* и се издържал, като изнасял публични беседи за системата на *вайбхашиките*. В края на всяка беседа Васубандху съставял обобщаваща строфа, която гравирал върху медна плочка. След това окачвал плочката на врата на един слон и биейки барабан, викал силно: „Има ли

някой, който да обори принципите, разяснявани тук от мен в това учение? Нека този, който се мисли за компетентен, да излезе!“ С времето Васубандху съставил около 600 стиха или *карики*, представящи изчерпателно учението на *вайбхашиките*. Това били *Кариките* на *Абхидхармакоша*. Той пратил текста с *кариките* на своите стари учители от Кашмир, които останали много доволни от краткото и ясно обобщение. Само че имали въпроси относно честата употреба на думата *кiла*, означаваща „нали“, „твърди се, че“, „според тях“, „така казват“, което изглеждало да изразява скептицизъм по отношение на учението и затова помолили Васубандху да напише коментар върху *кариките*. Когато получили *бхашям* или Коментарите върху *Абхидхармакоша*, в тях Васубандху критикувал редица кардинални за *вайбхашиките* въпроси и това толкова ги разгневило, че Самгхабхадра написал трактат за *Абхидхармакоша*, озаглавявайки го „Градушка от камъни за *Коша*“ и насочил гнева си към Васубандху така: „Това е човек, чиито теории имат последователността на виковете на глухоням, блънуващ по време на треска.“

Сарвастивадините имат друга, отделна *Абхидхарма*.

За нас наистина е от малко значение дали Васубандху винаги е прав, защото никъде другаде не може да се намери излагане и представяне на Учението на Буда, така добре организирано и така пълно, както го е систематизирал Васубандху. Този невероятен сбит изказ на Учението, събран в по-малко от 600 *карики*, които не изпълват и четири машинописни страници, е обяснен на 2 000 страници! Навярно и той е грешал по някои въпроси, но с пълно основание можем да кажем, че имаме едно безпристрастно излагане както на неговото лично мнение, така и на възраженията и становищата на много други школи и учители, представени с множество тези, отхвърляни от Школата на *вайбхашиките* и приемани от Школата на *саутрантиките* – последователите на *сутрите*.

Няма нищо скрито, премълчано или „оставено за после“ от Васубандху, както няма нищо, което Буда да не е разкрил и да не ни е казал, независимо дали го приемаме, или не. Будизмът не е религия. Будизмът е знание, мъдрост, която съвършено разбира и разкрива вечността и непостоянството, живота и смъртта. В днешния модерен свят обаче, вече разграничаваме няколко вида будизъм. Първият е „традиционният будизъм“, тоест този, който Буда Шакаямуни е предал на учениците и последователите си. Вторият е „академичният будизъм“, превърнал се във философия. Третият е „религиозният будизъм“, за който може да се каже, че в момента е най-широко разпространен. И четвъртият вид е „култовият будизъм“, превърнал се в мода, заблуждаваща всички от името на Буда.

Усилието или пренебрегването да открием и унищожим страданието е в наши ръце. Всеки, стига да реши, може да постигне освобождение от страданието. Не може да казваме, че не знаем как да постъпим, защото в учението на Буда няма нищо двусмислено, неопределено или съмнително. Ясното изложение в *Абхидхармакоша* не може да остане неразбрано. Според бележки, запазени в един японски труд от 1321 г., наречен *Генкьо-шакушо*, за един студент от Далечния Изток, обучаващ се по будистка философия, традиционно се предполага, че следва да изучава *Абхидхармакошабхашям* в продължение на осем години и след това да изучава три години *Виджняпти-матрата-сиддхи*.